

IMIGRAREA GERMANILOR ÎNCEPÂND CU ANUL 1814, STABILIREA, EXODUL DIN ANUL 1940

Dr. phil. habil. Ute SCHMIDT
Freie Universität Berlin

Nemții din Basarabia reprezentau o mică minoritate de 3% din populația acestei țări cu pământ fertil, care încă din timpuri străvechi a fost străbătută de numeroase popoare și marcată de diferite grupuri etnice. Istoria lor este astăzi în mare măsură uitată de memoria colectivă a societății actuale. Însă efectul pe care aceștia l-au avut pe parcursul scurtei lor stabiliri de la cinci până la șase generații a lăsat totuși urme demne de luat în considerație.

1. Originea și așezarea coloniștilor germani în Basarabia

La înaintarea trupelor rusești, care urmărise retragerea oștii înfrânte „Grande Armée” a lui Napoleon prin Polonia până la Paris, în anul 1813 țarul Alexandru I a observat situația sumbră a coloniștilor germani din „Ducatul Varșovia”¹. Printre aceștia erau mulți șvabi, precum și prusaci, palatini, saxoni, locuitori din Mecklemburg și alții, care veniseră în această regiune – pe atunci poloneză – încă pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

În **ucazul său din 29 noiembrie 1813**, țarul Alexandru garanta „pentru totdeauna” pământ și libertăți coloniștilor germani care doreau să populeze Basarabia. Printre cele mai importante privilegii era scutirea de serviciul militar și dreptul la autodeterminare religioasă.

După retragerea turcilor și tătarilor, sudul Basarabiei rămase depopulat, dar nu era pustiu. Cronicarii scriu că la sosirea lor, coloniștii germani găsiseră aici o pustietate acoperită de mormane de cenușă, buruien înalt și morminte. Erau doar câteva sate moldovenești, care se compuneau din case puține sau bordeie. O altă moștenire lăsată de locuitorii anteriori erau numele, pe care aceștia le-au dat dealurilor, câmpiilor, râurilor, pâraielor și altor ape și pe care coloniștii germani le-au aflat pe

¹ După Pacea de la Tilsit (1807), prusacii sunt nevoiți să retrocedeze Poloniei mai mult de jumătate din teritoriul lor. Ele aparțineau acum „Ducatului Varșoviei” înființat de Napoleon, iar după eșecul invaziei napoleoniene în Rusia (1813) și Congresul de la Viena (1815) aceste teritorii au trecut în cea mai mare parte sub jurisdicția Rusiei.

parcursul anilor de la ciobanii sau chiriașii moldoveni, adeseori preluând unele din ele (de exemplu: numele primei colonii Antschokrak – din 1818 Tarutino).

Descrierea statistică a Basarabiei și a Bugeacului din 1828 atestă pentru perioada 1822 până la 1828 în total douăzeci de etnii diferite și grupuri religioase: moldoveni, ucraineni, ruși, găgăuzi, nemți, elvețieni, polonezi, evrei, greci, armeni, zaporojeni și cazaci de pe Dunăre, precum și aparținători ai sectelor religioase cum ar fi lipoveni, sabbatieni și stundiști. Pentru a accelera dezvoltarea economică a noii provincii ruse, autoritatea pentru colonizare recruta acum din nou coloniști străini. Spre deosebire de manifestul din 1763 al Ecaterinei, Alexandru dorea înainte de toate să obțină **imigranți calificați și apti de muncă**. Aceștia trebuiau să fie țărani cu experiență, viticultori și meșteșugari – oameni „cuvioși” și „harnici” – care prin cunoștințele lor și prin modul lor de gospodărire ar putea servi drept exemplu pentru populația băștinașă și astfel să contribuie la **modernizarea societății agricole slab dezvoltată din Rusia**.

„Artiștii inutili” erau explicit nedoriți. Imigranții nu trebuiau să aibă datorii și urmau să aducă cu ei o avere de 300 de guldeni. Așadar, invitația nu însemna un gest de binefacere sau migrațiune din cauza sărăciei, ci mai degrabă o politică de interes clar exprimată. În afară de aceasta, mulți imigranți au adus cu ei sume semnificative de bani și obiecte valoroase, care totuși, din cauza condițiilor de imigrare și așezare, au fost în multe cazuri uzate prea repede sau chiar pierdute.

Încă în anul 1813, din regiunea Varșoviei s-au strămutat în Basarabia 200 de familii. Un al doilea mare val de migrație a avut loc prin anii 1816/1817 după anularea interdicției de emigrare în Regatul guvernat absolutist Württemberg. Printre acești imigranți erau mulți adepți ai pietismului protestant, cum ar fi, de exemplu, așa-numiții „**chiliaștii**” care așteptau un sfârșit al lumii apropiat. Ei tindeau spre muntele Ararat din Caucaz, pentru a se pregăti acolo de revenirea lui Christos profețită în Apocalipsa lui Ioan și pentru venirea „împărăției de o mie de ani de pace” prezisă pentru anul 1836.

Erau, de asemenea, și **disidenți catolici** din șvabii bavarezi, adepți ai carismaticului propovăduitor al mișcării renaștentiste creștine Ignaz Lindl. Ei au întemeiat în anul 1822 în Sărata o comunitate după exemplul creștinismului timpuriu și practicau aici „comunismul creștin” cu stăpânirea în comun a bunurilor – care oricum nu a funcționat mult timp.

În pofida privilegiilor garantate, condițiile de trai ale noilor-veniți au fost la început extrem de dure, deoarece așezarea lor pe aceste meleaguri nu era pregătită suficient de autoritatea pentru colonizare. În timp ce lipsea strictul necesar – adăposturi, materiale de construcție și produse alimentare, funcționarii corupți se îmbogățeau cu bani ai coroanei și tratau coloniștii ca pe niște sclavi. Incidentele minore se pedepseau prin chinuri corporale; nici măcar femeile nu erau cruțate. Din această cauză, în anul 1815 coloniștii din prima colonie germană Tarutino au încercat să se apere de un supraveghetor brutal, care imediat chemase trupe cazace și un regiment întreg de soldați din Chișinău pentru a înăbuși „răscoala”.

Slăbiți de călătoria extenuantă și condițiile de viață mizerabile, o bună treime din coloniști au murit imediat după sosire sau în prima iarnă. În prima perioadă a așezării coloniștilor, epidemiile, cum ar fi ciuma și holera, virușii animalelor, invaziile de lăcuste și recoltele slabe, precum și consecințele grave ale războiului distrugeau micile succese ale coloniștilor obținute cu atâta greu.

Proverbul „Primilor moartea, secunzilor sărăcia și terților pâinea” era valabil și pentru nemții basarabeni.

În anul 1818, guvernul rus a înființat o autoritate specială: „**Comitetul de asistență pentru coloniștii străini din sudul Rusiei**”, în competența căruia intrau nu doar coloniștii germani, dar *toți* coloniștii veniți în Rusia cea nouă. Reprezentanții comitetului discutau în limba germană cu coloniștii germani și promovau dezvoltarea economică și socială a comunelor și coloniilor.

Acesta era meritul funcționarilor ruși de origine germană. Ei aveau viziuni progresiste și erau foarte

angajați – cum ar fi, de exemplu, judecătorul superior Samuel Kontenius care se trăgea din Westfalia – și care nu doreau să se conformeze condițiilor ce dominau în țară.

În imperiul țarist, unde iobăgia a fost abolită abia în anul 1861, coloniștii creau un așa-numit *model* pentru o țărănie liberă și responsabilă, care nu era legată de lanțurile robiei și comenzile întregii administrații ruse cu birocrăția sa deseori ineficientă și coruptă. Acest rol exemplar de pionier și funcția de a servi drept exemplu, care le-au fost atribuite coloniștilor străini, au marcat esențial mentalitatea coloniștilor germani din Basarabia.

2. Democrația locală

În satele germane membrii cu drept de vot ai comunei alegeau pentru doi ani un șoltuz al satului, precum și doi asistenți ai acestuia. Totuși dreptul de decizie la nivel comunal îi rămânea rezervat Adunării comunei. Fiecare decizie era valabilă doar atunci când era convenită de majoritatea membrilor și era semnată de toți membrii Adunării comunei. Comunele își angajau singure funcționarii săi, preoții, învățătorii, paracliserii, copiștii, apozii și ciobanii și îi plăteau din mijloacele proprii.

Trăsăturile de bază ale constituției comunale a coloniilor erau fixate în „Instrucțiunea cu privire la organizarea internă și administrația coloniilor străine nou-create în Rusia”. Din cauza principiilor sale cvasi-democratice acest Regulament al comunelor a mai fost numit și „Fundamentul unei mici republici coloniale”. Prevederile ce se conțineau în „Instrucțiune” cuprindeau și reguli detaliate de comportament pentru coloniști și marcau mediul social al satelor.

Era de la sine înțeles că acei care se pomeneau

Ambasadorul Germaniei în Republica Moldova, E.S. Matthias Meyer, și președintele interimar al AȘM, acad. Ion Tighineanu.

Dr. phil. habil. Ute Schmidt,
Freie Universität Berlin. Discurs ținut la AȘM,
14 mai 2014

într-o situație dificilă fără vina lor erau, după posibilități, ajutați de toți ceilalți. Astfel, casele care fuseseră arse au fost reconstruite repede și prin muncă comună. Sălile pentru săraci și spitalele erau finanțate din donații și se aflau în grija bisericii. Coloniștii particulari erau obligați să-și mențină în ordine gospodăriile proprii, grădinile și ogoarele, fânețele, grajdurile, gardurile și îngrădirile. Pentru a se evita, de exemplu, pericolul incendiului, noaptea „nu se permitea de umblat pe străzi cu focul sau lumină fără felinar sau cu pipa aprinsă”. Față de vecini „trebuiau să se comporte prietenos și draguț, tot așa cum față de călători politici și ospitalier”.

3. Biserica și școala

Biserica și școala erau elemente importante ale comunelor germane. Coloniștii germani din Basarabia erau preponderent de confesiune evanghelică. Modul lor de gospodărire, de viață și mentalitatea erau marcate de o morală pietistă, pe care unii din coloniștii germani o aduseseră cu sine din vechea lor patrie și mediul religios și cultural. Pentru această *etică protestantă* erau caracteristice, de exemplu, următoarele elemente: un stil de viață cumpătat, o etică forte la lucru și în profesie, precum și o înaltă apreciere a școlii și a educației.

Chiar la începutul „Instrucțiunii” se declară că respectarea „obligațiilor religioase” – cum ar fi mersul la biserică duminică – este „una din cele mai importante obligații ale tuturor coloniștilor”. În ciuda condițiilor economice precare, în comunele germane s-au construit chiar de la început săli de studii și s-au angajat învățători din rândurile coloniștilor. Încă în 1844 la Sărata a fost deschis un seminar german pentru învățători, numit după ctitorul său Christian Friedrich Werner „Școala werneriană”. Acesta a fost primul seminar pedagogic în tot sudul Rusiei și totodată cel mai vechi seminar pedagogic atestat oficial în tot Imperiul Rus.

Pentru copiii altor grupuri etnice, dimpotrivă, până în anul 1873 nu exista un sistem public de învățământ și nici lecții în limba maternă. Așadar, aportul lui Karl Schmidt la înființarea școlilor publice nu poate fi nici pe departe îndeajuns apreciat.

În 1906 și, respectiv, în 1908, în localitatea germană Tarutino au fost deschise 2 școli superioare – una pentru fete și una pentru băieți. În aceste școli puteau învăța și elevii de alte etnii.

În 1871 a fost anulată administrația specială. Începând cu anul 1874, serviciul militar devenea obligatoriu și pentru coloniștii germani. Încălcarea acestei promisiuni a provocat un mare val de emigrări. Până în anul 1927, din Basarabia au emigrat

26 000 germani, în special spre America de Sud și de Nord, în anii crizei economice (1928-1932) alți 6 000 (de trei ori mai mulți decât imigraseră până în anul 1828).

4. Structura socială

Pornind de la 25 de „colonii-mamă” timp de cinci până la șase generații s-au dezvoltat peste o sută de colonii-fiice prospere, *Pachtdörfer* (sate cu pământ arendat), domenii și cătune. Condițiile de viață îmbunătățite și modalitățile de producere au favorizat, începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, bunăstarea și creșterea economică. În pofida unei rate mari de moarte infantilă și a emigrării, până în anul 1930 populația germană a Basarabiei a crescut, atingând cifra de circa 80 000 de „suflete”.

Regiunea populată de nemții din Basarabia era până în 1940 preponderent agrară. Cu agricultura se ocupau peste 80 la sută din populația germană, preponderent în calitate de țărani independenți, care administrau gospodăriile de nivelul întreprinderilor mijlocii. În timp ce în coloniile-mamă progresa repartizarea în gospodării, în coloniile-fiice, mai ales în cele din sudul Basarabiei, se dezvolta o agricultură la scară largă, unde la trecerea dintre secole deja erau folosite utilaje și mașini agricole moderne. Astfel că, de exemplu, un colonist german deja lucra cu o combină de secerat importată din America cu mult înainte ca o astfel de unealtă să apară în Germania. Activitățile cele mai importante erau creșterea grâului, porumbului dar și a fructelor oleaginoase, precum și viticultura, întreținerea animalelor, creșterea bovinelor și cailor.

Partea populației care se ocupa cu comerțul, meșteșugăritul și industrie era pe atunci încă foarte mică, dar era în creștere. Dreptul la moștenire practicat de coloniștii germani din Basarabia, conform căruia fiul cel mai mic moștenește întreaga gospodărie (așa numitul *Minorat*), îi obliga pe fii fără moștenire ori să achiziționeze pământ undeva în altă parte, ori să învețe un meșteșug respectiv și să îmbrățișeze o altă meserie. Acest fapt a favorizat atât migrația internă, cât și mobilitatea profesională.

Începând cu secolul al XIX-lea, în diferite comune au început să apară întreprinderi meșteșugărești care confecționau pentru coloniști unelte de lucru mai bune și căruțe mai stabile. În Teplitz, de exemplu, un fierar imigrant numit Buchfink a meșterit prima căruță cu axe de fier. În timpul războiului din Crimeea (1853 - 1856) armata rusă prefera căruțele germane, contribuind astfel la avansarea fierăritului și rotăritului din Basarabia.

Cea mai mică grupă o constituia cea a preoților, învățătorilor, medicilor, juriștilor și altor profesii din domeniul academic. În societatea coloniștilor bazată pe aspectul religios, funcțiile importante în domeniile spiritual-religios și cel intelectual erau ocupate de pastorii evanghelici-luterani, precum și de învățători.

5. Traiul în comun cu alte grupuri etnice și religioase

Nemții reprezentau doar trei la sută din populația totală a Basarabiei. Majoritatea satelor germane omogene se aflau în mijlocul așezărilor altor naționalități. În orașele mari, cu târguri (cum ar fi, de ex.: Tarutino, Arzis, Sărata cu mai multe mii de locuitori) populația era foarte eterogenă. Nemții locuiau într-o diversitate pestriță de comunități etnice și religioase și într-o vecinătate pașnică cu moldovenii, rușii, lipovenii, ucrainenii, evreii, bulgarii, găgăuzii, romii, armenii, grecii și alte grupuri.

În pofda contactului cotidian cu reprezentanții altor grupuri etnice (de ex.: la târguri, la lucru, în cadrul administrației și armatei), „căsătoriile mixte” erau relativ rare. Dar acest lucru nu era influențat de diferențele etnice, ci mai degrabă de conștiința de grup marcată de biserică și confesiune.

6. Schimbarea naționalității

După declanșarea Primului Război Mondial în anul 1914, coloniștii germani, deși se comportaseră loial față de statul rus și luptaseră în armata rusă împotriva Germaniei, au fost declarați de către Guvern în mod absolut dușmani ai poporului. În 1915 fuseseră adoptate legi de expropriere și închise toate școlile germane. Pentru anul 1916/1917 era deja planificată deportarea maselor spre Siberia. În nordul Basarabiei (de ex.: Naslavcea, Râșcani și Șoltoia Nouă) aceasta era deja în desfășurare. Marele plan fuse împiedicat doar de iarna prea rece și izbucnirea Revoluției din Februarie.

După Primul Război Mondial, în 1918, Basarabia trece sub suveranitatea statului român. Această cezură a asigurat întâi de toate supraviețuirea minorității germane în mediul ei obișnuit. Însă ea a trasat urme adânci în viața economico-socială și culturală a germanilor. Reforma agrară românească (1920), de exemplu, împiedica șansele de creștere economi-

că a comunelor germane. Locuitorii „comunităților cu multe hectare” noi create abia dacă puteau să-și asigure existența.

Politica de minoritate rigidă a Guvernului român („românizarea”) a dus la faptul că germanii și-au văzut amenințată autonomia culturală garantată explicit în anul 1918. Școlile populare germane, în afară de trei școli din județul Cahul, au fost naționalizate, iar cota învățătorilor germani fusese redusă în mod intenționat, aceasta micșorându-se în anii 1930 aproape de două ori (de la 202 la 124), în timp ce corpul didactic român s-a mărit de trei ori (de la 81 la 238). Aproape jumătate din 140 de comune germane au rămas chiar fără niciun profesor german. În cele din urmă și limba germană nu a mai fost permisă ca limbă de studiu.

Abia în 1939 – deci cu un an înainte de strămutare și în contextul apropierei României de Germania nazistă – a fost emis un decret regal privind întoarcerea școlilor expropriate.

7. Strămutarea (1940)

În toamna anului 1940, ca urmare a Pactului dintre Hitler și Stalin, au fost strămutați din Basarabia 93 500 de germani basarabeni. Doar circa 2 000 rămăseră pe acest teritoriu.

Totuși, strămutarea era, în principiu, voluntară, însă germanilor în cele din urmă nu le rămăseseră altă soluție. După o lungă staționare prin lagăre, cea mai mare parte de coloniști a fost așezată în 1941/42 în Polonia pe atunci ocupată. Ceea ce germanilor li se părea ca fiind o „acțiune de salvare” din mâinile puterii sovietice, Regimul nazist a uneltit ca o introducere în politica sa rasistă de colonizare, expulzare și nimicire în Europa de Est. Pentru inginerii demografici naziști coloniștii germani erau înainte de toate mase de deplasare, rezerve omenești și potențial de forțe de muncă.

Implantați într-o țară ocupată, înconjurați de populația asuprită, nemții basarabeni nu au putut dezvolta aici sentimentul de a fi acasă.

În ianuarie 1945, nemții basarabeni strămutați – precum și milioane de refugiați din alte regiuni de Est – au evadat de Armata Roșie spre Vest. În Germania de după război ei au fost nevoiți să-și creeze o nouă existență și o nouă patrie. Mulți din ei au emigrat spre America.